

ISTRAŽIVANJE ZAJEDNIČKOG DOBRA NA PRIMJERU CEKLINSKIH RIBOLOVA

Book review

*Rajko BUJKOVIĆ
Jadranski sajam,
Budva,
Crna Gora*

(Prikaz knjige: Kostić, B., „Ceklinski ribolovi na Skadarskom jezeru u Crnoj Gori“, Pegaz, Podgorica, 2011)

STICAJEM ISTORIJSKIH OKOLNOSTI KOJE SU bile obilježene, s jedne strane širokoobuhvatnom nacionalizacijom privrednih potencijala u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata, a s druge strane i nasilnim uvođenjem sovjetskih kolektivističkih formi u vidu prisilnog zadrugarstva, izučavanje zajedničkih dobara, pa i zadružne svojine, ostalo je na marginama interesa istraživača. Jedan od fenomena uspješnog i dugotrajnog upravljanja zajedničkim dobrima jesu Ceklinski ribolovi na Skadarskom jezeru. Doktor Branko Kostić, univerzitetski profesor iz Podgorice, je stručnoj i široj javnosti predstavio problem Ceklinskih ribolova na iscrpan i dokumentovan način. Može se zaključiti da je upravo ovo zajedničko dobro bilo predmet proučavanja istraživača različitih struka, pri čemu kao i u nizu drugih slučajeva može se zaključiti da su ekonomski efekti načina upravljanja ovim zajedničkim dobrom bili tek dio naučnih radova dok je često akcenat bio na istoriografskim momentima, karakteristikama života plemenske zajednice, odnosima ove relativno male zajednice sa višim organima vlasti itd.

Branko Kostić upravo kao ekonomista daje vrijedan prilog razumijevanju odnosa između načina upravljanja zajedničkim dobrom i ekonomskih efekata.

Značajan broj autora istraživao je pitanje regulacije ribolova na Skadarskom jezeru: Janko Lopičić (1953), Pavle Radusinović (1990), Radović Blagota (1994), Dinko Franetović (1960), Stevo Lopičić (1931), Branko Kostić (2011) i dr.

Skadarsko jezero je poznato po bogatstvu ribljeg fonda tako da je eksploatacija ribe predstavljala uslov opstanka zajednica koje su živjele na obalama ovog velikog jezera.

Postojali su različiti modaliteti upravljanja ribljim fondom kao zajedničkim dobrom, a istorijski najdugovječnija forma upravljanja kolektivnim posjedom su takozvani Ceklinski ribolovi.

Ceklinski ribolovi obuhvataju takozvana „oka“ ili „brodove“ koji se nalaze uz Rijeku Crnojevića i rijeku Karuč. Ono što izaziva posebno interesovanje Ceklinskih ribolova jeste činjenica da su Ceklinski ribolovi kao zajedničko dobro poslovali na principima koji su dogovoreni još 1735. godine.

Imajući u vidu pogranični karakter područja, ulogu otomanskih vlasti, kao i druge promjene u državnom statusu Crne Gore, dugotrajnost opstajanja i načina upravljanja, je posebno značajna za istraživanje sa stanovišta formiranja efikasnih institucionalnih rješenja.

Upravljanje zajedničkim dobrom je jedan od teorijski interesantnih fenomena koji se može objasniti dobrom regulacijom između upravljača i prisvajaća zajedničkog dobra.

Bitno je naglasiti da je plemenska skupština, kao najviši oblik vlasti zajednice, definisala ribolov kao zajedničko dobro, a donijela i pismeni ugovor koji su sve potonje vlasti potvrđivale. (Elinor Ostrom ukazuje na značaj jasnog definisanja granica zajedničkog dobra kao i potrebu prepoznavanja ovih granica od šire zajednice).

Osnovni momenti ovog istorijskog dokumenta su sledeći:

1. Da u ribolovima ima svaki ceklinski dom jednaka prava, kao vojvoda i vojnik tako i samohrana sirota
2. Da su ribolovi za navijek vjekov nedjeljiva plemenska zajednica-komunica
3. Da se zajednički ribolovi ne smiju prodavati, zaduživati, zalagati niti davati u miraz.
4. Ako se ceklinski dom iseli iz plemena njegov dio ostaje u plemenskoj zajednici, sve dok se iseljenik ili njegov potomak po muškoj lozi povrati u pleme i
5. Ključ svemu, „da je proklet i anatemisan od gospoda boga i svoga plemena svaki onaj koji bi se drznuo tužiti ovu ustanovu“¹

1 Ovaj tekst zavjeta zabilježio je od riječi do riječi M. Strugar od popa P. Mašanovića, koji je imao tekst zavjeta prepisan sa originala, a čije su sve zabilješke nehотиčno izgorjele u njegovoj kući na Ceklinu 1864. godine.

U dugom periodu upravljanja zajedničkim dobrom najveću vlast imala je plemenska skupština (zbor), a da su se redovno na ovim zborovima birala nova rukovodstva za sledeće ribolovne sezone, pri čemu su takozvane „brodske starješnine“ odgovarale za svoj uspeh u radu i način ekspoloatacije ribljeg fonda.

Prema navodima Janka Lopičića posebno su bili regilisani poslovi nadzora nad eventualnim krivolovom, ali i izvještavanje o kretanjima ribe, pojavama ptica ili kontroli lovostaja.

Efikasna i transparentna rješenja koja su „brodske starješine“, kao izabrani predstavnici zajednice, praktikovali su umnogome doprinijela pozitivnim ekonomskim rezultatima i dugovječnosti upravljanja ovim zajedničkim dobrom.

U isto vrijeme odnos prema zajedničkom dobru je kreirao i visok stepen međusobnog povjerenja među članovima zajednice. Dokumentacija na koju se oslanjaju istraživanja, a posebno studija prof. dr Branka Kostića pod nazivom *Ceklinski ribolovi na Skadarskom jezeru u Crnoj Gori* ukazuju na nepostojanje (Kostić 2011) podataka o isključenju članova iz pristupa zajedničkom dobru, što bi inače predstavljalo kaznu za najteži prestup.

Obimna studija Branka Kostića nudi izvanrednu osnovu za proučavanje održivosti zajedničkog dobra i načinu funkcionisanja ovakvih zajednica. Prvi dio knjige pruža osnovne podatke o Skadarskom jezeru, njegovim prirodnim odlikama, ali prije svega o ribljem fondu i njegovim odlikama. U drugom dijelu autor nudi istorijski prikaz Ceklinskog bratstva i naselja u priobalju Skadarskog jezera.

Najznačajniji dio knjige odnosi se na Ceklinsku ribolovnu zajednicu u kome su detaljno opisane granice Ceklinskih ribolova u okviru kojih su na snazi specifično definisana svojinska prava.

Autor završava ovaj, treći dio knjige konstatacijom da je 1947. godine izvršena nacionalizacija (podržavljenje) Ceklinskih ribolova što je označilo kraj zajedničkog dobra nakon 212 godina.

Autor u sledećem IV dijelu istražuje pokušaje povraćaja prohibitnih svojinskih prava Ceklinskih ribolova i prati ove inicijative koje su se hronološki pojavljivale od 1992. godine u kontekstu širih društveno ekonomskih promjena. Poseban impuls ovakvim nastojanjima dalo je usvajanje Zakona o restituciji.

U nizu nastojanja da se promoviše pitanje povraćaja prava Ceklinskih ribolova (ili obeštećenja), treba istaći jedan broj argumenata koji ukazuju na činjenicu da je od momenta nacionalizacije do sadašnjeg perioda riblji fond kao i priobalno

područje Ceklinskih ribolova u značajnoj mjeri devastiran uprkos činjenici da je ovo područje u granicama Nacionalnog parka „Skadarsko jezero“.

Veoma su rijetki pokušaji istraživanja zajedničkih dobara u našoj literaturi. U tom smislu knjiga profesora Kostića ima poseban značaj. Knjiga se pojavila upravo u periodu kada se pažnja ekonomske javnosti u svijetu, ali i ekološke svijesti usmjerava ka afirmaciji onih slučajeva koji ukazuju na održivost zajedničkog dobra (osnovni impuls dala su istraživanja američkih naučnika Elenor i Vincent Ostrom te njihovih sledbenika, ali smo svjedoci i povećanog interesa za ovu temu u drugim zemljama).

U zaključcima monografije autori dr Branko Kostić, pored osvrtu na istorijsku dimenziju Ceklinskih ribolova kao zajedničkog dobra navodi i činjenice koje svjedoče o nizu aktivnosti koje su uslijedile nakon 1947. godine (pa sve do danas), a koje su doprinijele urušavanju ekosistema i umanjenju ribljeg bogatstva. Među takvim neodgovarajućim aktivnostima posebnu štetu nanijela je upotreba nedozvoljenih sredstava za ulov ribe (nedostatak odgovarajuće čuvarske službe), siromašenje i raseljavanje stanovništva, prodaja ribe fabrici ribe po niskim otkupnim cijenama. Jasno da suština leži u: s jedne strane urušavanju tradicionalnih institucija u upravljanju zajedničkim dobrima i sa druge strane izostanak odgovarajuće strategije sa strane države za upravljanje ovim tako značajnim resursom.

Ceklinski ribolovi kao oblik upravljanja zajedničkim dobrom predstavljali su uspješnu organizaciju za članove plemena zato što su s jedne strane troškovi pokriveni prihodima, dok su sa druge strane članovi zajednice ostvarivali svoje potrebe i težnje. Autor knjige navodi da je u poređenju sa drugim bratstvima Ceklinjani imali nešto viši standard i kvalitetnije zadovoljavanje potreba svojih bratstvenika.

Posebno treba istaći dva specifična kvaliteta izdanja Ceklinski ribolovi. Prvi, knjiga obuhvata i najnoviji period karakterističan po pokušajima povraćaja vlasničkih prava Ceklinskih ribolova kao i poznati slučaj borbe protiv rasprodaje ceklinskih komunika na Karuču. U tom kontekstu Kostić čitaocima pruža i prikaz odnosa medija prema ovim pitanjima što potvrđuju prikazivanjem izvornih tekstova. Drugi, poseban kvalitet knjige jeste činjenica da je knjiga bogato ilustrovana fotografijama, mapama, izvodima iz istorijskih dokumenata kao i prezentacijom arhivske građe pa i ovim svojim kvalitetom doprinosi svestranijem razumijevanju značaja i efekata upravljanja zajedničkim dobrima.

REFERENCE:

- Lopičić, J., 1953. *Ceklinski ribolovi –Kratok istorijat ovog bogatog kolektivnog posjeda*, Ribarstvo Jugoslavije, septembar- oktobar , br.5, Zagreb
- Lopičić, S., 1931. *Ceklinski ribolovi*, Ilustrovani zvanični Almanah –Šematizam Zetske banovine, Godina prva, Kraljevska banska uprava Zetske banovine na Cetinju, Sarajevo
- Radović, B., 1994. *Privredne prilike u Crnoj Gori između dva svjetska rata* – Priredio Branko Radović, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, Podgorica
- Radusinović, S., P. 1990. *Ceklinska plemenska zajednica i njena ribolovna komunika na Skadarskom jezeru*, Srpska akademija nauka i umjetnosti, Posebna izdanja, Odeljenje društvenih nauka, Knjiga 99, Beograd
- Franetović, D., 1960. *Historija pomorstva i ribarstva Crne Gore do 1918. godine*, Istorijski institut Narodne Republike Crne Gore, Titograd
- Kostić, B., 2011. *Ceklinski ribolovi na Skadarskom jezeru u Crnoj Gori, Pegaz*, Podgorica
- Ostrom, Vincent, 2011. *The Quest to Understand Human Affairs: Natural Resources Policy and Essays on Community and Collective Choice*, vol. 1 (edited by Barbara Allen)
- Ostrom, Vincent , 2012. *The Quest to Understand Human Affairs: Essays on Collective, Constitutional, and Epistemic Choice*, vol. 2 (edited by Barbara Allen)
- Ostrom, E. 2005. *Understanding institutional diversity*. Princeton: Princeton University Press

Paper received: 12. 10. 2016.

Paper reviewed: 25. 10. 2016.

Paper accepted: 15. 11. 2016.